

Zbudilová, Helena

Spásná trýzeň : Miguel de Unamuno a nesmrtelnost

Studia philosophica. 2013, vol. 60, iss. 1, pp. [19]-28

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127221>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

HELENA ZBUDILOVÁ

SPÁSNÁ TRÝZEŇ – MIGUEL DE UNAMUNO A NESMRTELNOST

„*Jen sním-li Tě, ukojím svou úzkost*“
(Miguel de Unamuno – báseň Eucharistie)

Tento článek je věnován problematice nesmrtnosti z pohledu Miguela de Unamuna (1864–1936), španělského předchůdce existencialismu. Na následujících stránkách se pokusíme představit filozofickou podstatu Unamunova myšlenkového odkazu, souvisejícího s křesťanským personalismem. Vycházíme z předpokladu, že Unamunův tragický pocit života, obdobný pojetí S. Kierkegaarda a M. Heideggera, spolu s panenteistickými myšlenkami tvoří základní východiska Unamunova pojetí tzv. osobní nesmrtnosti.

Unamuno filozoficky vyrůstal zejména úvahami nad díly A. Augustina, B. Pascala a S. Kierkegaarda. Mezi další významné inspirační zdroje patřil B. Spinoza a pragmatismus. Unamunova nejvýznamnější filozofická díla *Tragický pocit života v lidech a v národech*, *Život Dona Quijota a Sancha* a *Agónie křesťanství* (La agonía del cristianismo, 1925) musíme chápat spíše jako prezentaci filozofických pozic autora než jako díla tvůrce uceleného filozofického systému. I označení filozof se může zdát nepřiměřené, byť veškeré jeho dílo se nachází na pomezí literatury a filozofie. Je zajímavé, že ve svých úvahách se dotýkal učení některých filozofických osobností prvního řádu jen okrajově (např. G. W. F. Hegel, I. Kant, F. Nietzsche, A. Schopenhauer). Odmítal abstraktní filozofii a objektivní myšlení, neboť se neubíral cestami k „hrůze paradoxu“. Místy až nekriticky obdivoval myšlenky některých myslitelů (S. Kierkegaard, K. Ch. F. Krause). Jeho náboženský individualismus byl značně radikální a jeho katolická víra heterodoxní. Výchovou byl katolík bez pochybností, povahou však myslitel a pochybovač.

Pozitivní hodnotu jeho osobní filozofie a osobitého světonázoru lze spatřovat v jejich vroucnosti a bytostné autentičnosti. Jeho myšlenky se dotýkají oblasti filozofie i teologie, některé úvahy lze kontinuálně zapojit do kontextu evropské filozofie. K filozofii přistupoval jako subjektivní proživatel. Literatura a filozofie v jeho osobě spojovala hledání nové naděje pro člověka první třetiny 20. století. Jeho snaha pod hesly „dovnitř“ a „směšovat“ směřovala s pomocí intuitivního myšlení k vytvoření nové celistvosti světa. Dnes se hledají jisté paralely mezi Unamunem a mysliteli procesuální teologie a filozofického personalismu (např. J. Cobbem, S. Ogdenem).¹

Slova básně ocitovaná v záhlaví jako by v jediném akordu dala zazníť všemu, co utvářelo a představovalo životní pouť Miguela de Unamuna. Krédo filozofa toužícího po nesmrtnosti, vroucnou náboženskou víru Španěla-katolíka v živém dialogu s Bohem, existenciální úzkost člověka a jeho bytí k smrti, vnitřní drama muže zápasícího s konečností smrti a strachem před nebytím, autentické bytí tváří v tvář bolestným pochybnostem; provokativní hlas umělce, mistra subverze a paradoxu. Eucharistie, již sv. Ignác z Antiochie jako první nazval „lékem nesmrtnosti“ a sv. Tomáš Akvinský s pokorou a láskou opěvoval slovy „Adoro Te Devote“ (Klaním se Ti vroucně), nabývá v Unamunově pojetí afektivní tonality. „Láska, to je pro Unamuna především hlad, touha požití to, co milujeme. Nechci umřít, dej se mi sníst, Nesmrtelný.“² Unamunova slastně mučivá životní pouť, napájící se z pramenů přesvědčení, že jen ti, kdo trpí, žijí opravdově a jen ti, kdo pochybují, věří opravdově, vyústila v tragický pocit života, jenž se mu posléze stal inspirací pro titul jeho vrcholného filozofického spisu *Tragický pocit života v lidech a v národech* (Del sentimiento trágico de la vida, 1912; č. 1927). Toto dílo nabízí poetickou četbu literárního textu jako filozofického gesta individuality do morku kostí, jež „nefilozofuje jen rozumem, ale také vůlí, citem, masem i krví, celou duší a celým tělem“.³ Přístupem analogickým starozákonnímu biblickému textu (Deuteronomium 6, 5) se autor prezentuje jako zastánce konkrétní filozofie a agonického boje mezi rozumem a vírou. Jeho filozofické zaměření lze zahrnout do filozofického personalismu (konkrétně křesťanského personalismu), jeho východisko je existenciální. *Tragický pocit života v lidech a v národech* obsahuje vedle existenciálních dimenzí a mystických hloubek také prvky autorova dialo-

¹ Ján Letz, *Personalistické metafyziky (Kresťanská filozofia 20. storočia a jej perspektivy)*, Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity 2010, s. 19.

² Václav Černý, *Tvorba a osobnost II*, Praha: Odeon 1993, s. 507.

³ Miguel de Unamuno, *Tragický pocit života v lidech a v národech*, přel. Jaroslav Zaozálek, Praha: Symposion, Rudolf Škeřík 1927, s. 29.

gického myšlení. Jak uvádí samotný Unamuno: „Cítím filozofii pouze poeticky a poezii pouze filozoficky, a především a nade všechno nábožensky.“⁴

Unamunova filozofie se soustřeďuje na konkrétního člověka, „člověka z masa a krve“, a na mystérium jeho bytí jako jednotlivce s nejautentičtější existencí. V jeho myšlenkách jako ozvěnou zaznívá Kierkegaardovo volání člověka k autentickému bytí. Descartesovo „cogito ergo sum“ (myslím, tedy jsem) přetváří Unamuno na „homo sum, ergo cogito“ (jsem člověk, tedy myslím), neboť cítit se člověkem je pro něho přednější a v duchu Blaise Pascala srdce má své důvody, o kterých rozum vůbec neví. Teorie O. Wendela Holmese o trojjednosti člověka obohacuje Unamuno o nový aspekt. Je jím čtvrtá tvář, jež představuje podobu, jakou by člověk chtěl mít. V tomto smyslu zdůrazňuje úlohu vůle a člověka chápe jako projekt, který si tvořivým voluntarismem vytváří vlastní osobnost.⁵ Schopenhauerův vliv se projevuje v Unamunově pojetí reality, sestávající z bytí a z vůle být, přičemž Unamuno hovoří o vůli v terminologii židovsko-křesťanské tradice. Jádrem celé jeho metafyziky je myšlenka, že být není víc než chtít být. Rozhodující je podle Unamuna vůle, chtít být. „Ten, který pouze je, neexistuje jako osoba, ale spíše jako věc. Být osobou znamená dychtit, usilovat, jít dál. Toto ‚dál‘ teprve definuje osobnost.“⁶ Dynamickým smyslem existence je úsilí vytrvat v bytí. Pro Unamunovu filozofii, jež obhazuje konkrétní bytí, je radikální zkušeností, jež definuje konkrétního člověka, smrt. Lze vidět paralelu mezi Unamunovým tragickým pocitem života, Kierkegaardovým „předběhem ke smrti“ a Heideggerovým „bytím k smrti“. Všichni tři jsou apologetiky smrti, Unamunovy preexistenciální úvahy o člověku jako by předznamenávaly heideggerovské Dasein. Unamuno vytyčuje vědomou a radikální konfrontaci se smrtí a nicotou jako princip autentické existence.⁷

V roce 1906 v eseji *Samota* (Soledad) vymezil Unamuno základní otázku filozofie jako „otázku poznání, co se stane s mým vědomím, tvým vědomím, s vědomím nás všech po smrti“. Unamunův „hlad po nesmrtnosti“ znamená znovuprožívání osobní agónie vášnivého zápasu se smrtí: „Já nechci umřít, já opravdu nechci umřít, dokonce ani nechci svolit ke smrti; chci žít pořád, navždy, a chci žít já, to ubohé já, jímž jsem, jímž se cítím být dnes a zde ...“⁸ Jak již bylo konstatováno, u Unamuna se existenciální dimenze bytí formulovala na základě negativní premisy – smrti. Smrt považoval za nezpochybnitelnou hodnotu, jež poskytuje možnost přiblížit se smyslu

4 Zdeněk Kouřim, Monografie o Unamunovi, *Filozofia* 55, 2000, č. 2, s. 187–190: 189.

5 Anežka Charvátová, Akt rozpolcené duše, *Svět literatury* 39, 1994, č. 8, s. 60–72: 65.

6 Pedro Ribas, *Para leer a Unamuno*, Madrid: Alianza 2002, s. 144.

7 Eduardo Subirats, Španielske kvarteto, *Filozofia* 55, 2000, č. 2, s. 130–138: 133.

8 V. Černý, *Tvorba a osobnost II...*, s. 506.

vlastního života.⁹ Jeho myšlenka z díla *Intimní deník* (Diario íntimo, 1897), že strach ze smrti je počátkem veškeré moudrosti, je parafrází starozákonního biblického textu.¹⁰ Existenciální fenomén lidské bolesti a úzkosti se mu stává klíčem k autentickému bytí: „Bolest jest cestou vědomí a jen bolestí dospívají bytosti živé k uvědomění si sebe. A jenom v bolesti stává se člověk sám sebou, obrací se do sebe, začíná býtí.“¹¹ Tragický konflikt se zvnitřňuje v samotném údělu stvoření jako „existenciální napětí“ mezi vším a ničím, v rovině vědomí pak mezi konečností a jejím překonáním.¹² U Unamuna jde o autentický existenciální pocit, jak svébytně utvářet sebe sama a v této svébytnosti usilovat nezemřít, usilovat o nesmrtelnost.¹³

Problematika nesmrtelnosti se pro Unamuna stává otázkou o konečném smyslu lidského života a celého universa. Dle Unamuna odpověď neposkytuje ani věda, která nabízí jen „mrtvé“, neosobní pravdy rozumu, ani racionalistická teologie, neboť náboženství učí člověka věřit rozumem, a ne životem. Ne rozum, ale pouze víra může dát účel universu.¹⁴ Ústředním bodem Unamunova tragického pocitu je právě skutečnost, že racionalismus shledává zcela nevhodným východiskem pro řešení nesmrtelnosti. V páté kapitole knihy *Tragický pocit života v lidech a v národech* nazvané „Rozumový rozklad“ cituje ze studie *Nesmrtelnost duše* od Davida Huma. Hume zdůrazňuje, že lidský rozum nemůže dokázat existenci či neexistenci lidské smrtelnosti. A Unamuno dodává: „Ve skutečnosti evangelium, a jenom evangelium vyneslo na světlo život a nesmrtelnost.“¹⁵ Unamuno vychází z dualismu těla a duše, který přineslo pýthagorovské myšlení i s učením o nesmrtelnosti duše, staví se však kriticky k Pýthagorově myšlence o převtělování duše. Navazuje na myšlenku nesmrtelnosti duše u Empedokla, kdy je tato nazírána v souvislosti s božskou povahou duše. Ve svých úvahách vycházel Unamuno zejména z Platóna a jeho učení o Erótu. Erós jako puzení člověka povznést se k nesmrtelnosti je základem Platónova pojetí člověka jako bytosti určené k patření na Boha a nalézající v tomto

⁹ Michal Fousek, Tolstoj a Unamuno: *Vojna a mír* ve světle intrahistorie, in Šárka Grauová (ed.), *Literární paměť a kulturní identita. Osm studií pro Annu Houskovou*, Praha: Torst 2008, s. 29–37: 36.

¹⁰ Miguel de Unamuno, *Diario íntimo*, Madrid: Alianza 1998, s. 73.

¹¹ M. de Unamuno, *Tragický pocit života...*, s. 108.

¹² E. Subirats, *Španielske kvarteto...*, s. 138.

¹³ Mary E. Gilesová, Miguel de Unamuno y Jugo, in Ian P. McGreal (ed.), *Velké postavy západního myšlení: slovník myslitelů*, Praha: Prostor 1997, s. 551.

¹⁴ Paulína Šišmišová, Sto rokov španielske filozofie (od moderny k postmoderne), *Filozofia* 55, 2000, č. 2, s. 75–84: 83.

¹⁵ M. de Unamuno, *Tragický pocit života...*, s. 65.

nazírání svou dokonalost.¹⁶ Toto pojetí se stalo po celá tisíciletí významným toposem křesťanského teologického uvažování, jež bylo pro Unamuna základním inspiračním zdrojem pro jeho antropologické a eschatologické uvažování. Náboženskou víru, jež je mu vůlí k Bohu, obohacuje o agonickou dimenzi: „Je-li Bůh, je možný jen jako ručitel mé nesmrtnosti.“¹⁷

Unamuno našel řešení problémů spojených s nesmrtností v pojetí Boha tak, jak jej vnímá panenteismus, zprostředkující myšlenky panteismu a teismu. Bůh podle panenteismu proniká všemi částmi světa a svět tak „existuje v Bohu“, ale Boha s celkem světa přímo neztotožňuje, ani jej „nevymisťuje“ za tento svět. Svět podle tohoto učení vzniká z Boha. První odkaz na Unamunovy panenteistické myšlenky lze nalézt v eseji *Nikodém, farizej* (Nicodemo el fariseo) z roku 1899. Unamuno zde odmítá úplné ztotožnění Boha se světem. Vesmír světa je podle něho v Bohu jako jeho vnitřní modifikace a projev, i když Bůh se v tomto projevu nerozplývá. Boha vnímá jako imanentního a zároveň transcendentního. V díle *Intimní deník* při úvaze nad Kristovými slovy „Já jsem vinný kmen, vy jste ratolesti“ (Jan 15, 5) Unamuno uvádí, že ač je Kristus základem lidstva, také ho sám přesahuje.¹⁸ V tomto pojetí se Unamuno ztotožňoval s náboženskou filozofií krausismu (podle německého filozofa K. Ch. F. Krause), jež se stala v jeho době ve Španělsku velmi populární. A Unamuno, který inklinoval k heterodoxnímu španělskému náboženskému myšlení, vycházejícímu z Erasma Rotterdamského a španělských mystiků (Luise de León, sv. Terezie od Ježíše, sv. Jana od Kříže), se stal velkým příznivcem španělského krausismu formulovaného Juliánem Sanz del Río. Jednalo se o široce pojaté učení zabývající se mnohými problémy tehdejší společnosti, primárně se však jednalo o náboženskou filozofii, jejímž účelem bylo dosažení harmonie světa a Boha. Miguel Oromí ve svých úvahách o Unamunovi dospívá k názoru, že v Unamunově uvažování se snoubil panteismus s krausismem.¹⁹ Julián Marías považuje Unamuna naopak za velkého kritika racionalistické podoby panteismu.²⁰ Panteismus jako takový Unamuno odmítal pro jeho racionalistický přístup k Bohu a ztrátu osobní identity ve smyslu identického ztotožňování Boha a světa (monismus). V práci *Tragický pocit života v lidech a v národech* vyjádřil přesvědčení, že panteismus vede k racionalistické definici božství, v němž je veškerá individualita negována. Ač ve své

16 Georg Scherer, *Smrt jako filozofický problém*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2005, s. 128.

17 V. Černý, *Tvorba a osobnost II...*, s. 506.

18 Armand F. Baker, The God of Miguel de Unamuno, *Hispania* 14, 1991, č. 4, s. 824–833: 827.

19 Miguel Oromí, *El pensamiento filosófico de Miguel de Unamuno: filosofía existencial de la inmortalidad*, Madrid: Espasa-Calpe 1943, s. 18.

20 Julián Marías, *Miguel de Unamuno*, Barcelona: Gustavo Gili 1968, s. 5.

teorii nesmrtnosti vychází Unamuno ze Spinozovy myšlenky, že všechny věci chtějí přetrvat ve svém bytí, skála chce být skálou a tygr tygrem, Spinozův panteismus s jeho konceptem neosobního božstva zásadně odmítá. Pro Unamuna zůstává platným jen pojetí živého Boha, ke kterému se může vztahovat na osobní úrovni, Boha, jenž (jak již bylo uvedeno) je ručitelem osobní nesmrtnosti.

Unamuno nepřijímá jednoznačnou identifikaci Boha a světa ani neosobní nesmrtnost, kdy dochází k úplnému spojení všeho s Bohem, „kdy duše jako kapka vody padá zpátky do oceánu, a ač její substance zůstává částí celku, přestává existovat jako individuální entita“.²¹ Spinozovo chápání substance předpokládá, že neexistují bytosti substancíálně v sobě existující, jsou pouze „mody“ jediné světové substance. V tomto smyslu neexistuje žádná sama o sobě existující individualita.²² Unamunův panenteistický názor na Boha však koncept osobní identity zachovává. Svět není celkem Boha, část božského potenciálu zůstává neprojevena. A proto si bytosti mohou svobodně utvářet své vlastní bytí z neprojevené části celku. Toto pojetí „mnohosti v celku“ dovoluje bytostem udržet si vlastní identitu a přitom zůstat částí Boha.²³ Jedná se o trajektorii života od „já“, člověka „z masa a kostí“, přes původně nerozlišené bytí k jeho sebeuvědomění jako vědomí a postupné uvědomování sebe sama jako pokračující entity s vlastní identitou. Podle Unamuna je touha po nesmrtnosti vždy osobní. Jeho definice nesmrtnosti je však značně vágní: „Věc je nesmrtná, je-li neomezena jak v čase, tak v bytí. Být nesmrtný znamená být – nebo spíše přát si být – vše ve všem navěky věků.“ Nesmrtnost je dle něho neustálý protest života proti rozumu, nezdolný instinkt směřující k personalizaci. Unamuno rozlišuje dva základní pohledy na otázku nesmrtnosti – hledisko vnitřní transcendence (*intramundo*) a transcendence vnější (*extramundo*). Své pojetí osobní nesmrtnosti zakládá na pojetí *extramundo*, kdy se most k Bohu opírá na jednom břehu o substancíální duši a na druhém břehu o substancíální existenci Boha, který je nejen sám o sobě nesmrtný, ale je též dárce věčného života.²⁴ Substancí každého člověka nazývá Unamuno vrozené úsilí zůstat nadále člověkem, tedy nezemřít.

O anonymní substancíální věčnost, v níž bytosti splývají s obecnou jakostí lidskosti a lidí, však Unamunovi nejde. Jeho pojetí zahrnuje nesmrtnost existenciálního já, osobního a konkrétního, neshodného s žádným jiným v ničem, nezaměnitelného a nenahraditelného, s jedinečnými atributy, včet-

21 A. F. Baker, *The God...*, s. 825.

22 G. Scherer, *Smrt jako filozofický...*, s. 169.

23 A. F. Baker, *The God...*, s. 831.

24 Manuel Suances Marcos, *Historia de la filosofía española contemporánea*, Madrid: Síntesis 2006, s. 235.

ně atributu masa a krve.²⁵ Konkrétní důkaz pro své pojetí osobní nesmrtnosti podává Unamuno v díle *Tragický pocit života v lidech a v národech* na případu sv. Terezie od Ježíše a jejího mystického zážitku. Během něho pocítovala zintenzivnění vědomí „já“ a jeho přetrvávající vztah k Bohu, aniž by docházelo ke ztrátě pocitu osobní identity.²⁶ V díle *Intimní deník* vytvořil Unamuno i graf znázorňující možnost „dosažení Boha“ na základě různých parametrů pozemského života. Unamuno se opírá o pavlovskou teologii (zejména o christocentrismus) a v Kristu vidí záruku osobní nesmrtnosti a spásy. Podstatou autentického universalismu víry je nevykořeniitelná vůle být, být sám sebou, být osobou, být životem věčným.²⁷

Již dávno před Sartrem odmítá Unamuno vnímat člověka jako předem danou substanci. Zde cítíme Unamunovo sepětí s Kierkegaardem a jeho existenciálním příkazem vytvářet sebe sama a navzdory rozumu vyhlášovat nesmrtnost duše. Pojem apokatastasis, vnímaný Unamunem v duchu sv. Pavla jako návrat všeho k Bohu, se Unamunovi stává klíčem k zachování individuality člověka. Unamuno totiž konstatuje, že Boha nelze nikdy dosáhnout konečným způsobem, stejně jako je nemožné, aby část zahrnovala celek. Tato skutečnost, že „já“ nebude nikdy přemoženo, poskytuje neomezený impuls pro rozvoj člověka, tedy pro rozšiřování jeho vědomí.²⁸ Podle Unamuna bude existence vždy dynamická, vždy bude přítomen stav napětí mezi tím, co je, a tím, co může být. Unamuno odmítá věčné zatracení. V *Intimním deníku* uvádí, že všechny duše budou nakonec zachráněny díky svobodné vůli, jež byla člověku dána Bohem. Unamunova apokatastasis je paralelou krausistické předpovědi tzv. třetího věku. Antonio Regalado García shledává podobnost mezi Unamunovým myšlením a učením Pierra Teilhard de Chardin s jeho konceptem Vesmíru jako zacílené evoluce, směřující k bodu Omega.²⁹ Touhu po nesmrtnosti nazývá Unamuno „ontologickou nenasytností“. Být nesmrtelný znamená být jako „já“ a vše, co není „já“ zároveň a navždy. Nemůže-li člověk být vším po všechn čas, nechť je tedy alespoň sám sebou po většinu času. A nemůže-li být Bohem, nechť smí věčnost a všudypřítomnost Boha alespoň sdílet.³⁰ Pro Unamunovu filozofii neexistuje spása částečná, duše bez vědomí a tedy ne ani ducha bez

25 V. Černý, *Tvorba a osobnost II...*, s. 506.

26 M. de Unamuno, *Tragický pocit života...*, s. 208.

27 Bohumír Janát, Sauntering jako velký symbol filosofie, *Filosofický časopis* 42, 1994, č. 5, s. 779–804: 795; Z. Kouřim, *Monografie o Unamunovi...*, s. 189.

28 A. F. Baker, *The God...*, s. 830.

29 Antonio Regalado García, *El siervo y el señor: la dialéctica agónica en Miguel de Unamuno*, Madrid: Gredos 1968, s. 168.

30 Brad Elliott Stone, *God and Postmodernity. Unamuno and Westphal*. Salamanca: Fullbright Scholar 1999, s. 11.

těla.³¹ Úzkost a bolest se podle Unamuna stávají prostředkem autentického a transcendentního sebeuvědomění. Třetím principem jeho filozofie je vedle teorie konkrétního člověka a nesmrtelnosti i teorie Logu. Božský Logos je zprostředkován vírou v Krista.³²

Pro Unamuna stejně jako pro Kierkegaarda je člověk především sám sebou a teprve druhotně také člověkem vůbec. Konkrétní „já“ je prius a lidskost je z něho odvozené posterius.³³ Unamuno neuznává čisté myšlení, vycházející z Fichtova transcendentálního já. Na rozdíl od Fichteho a jeho „čistého já“ obhajuje „nečisté já“, zahrnující všechna ostatní „já“ a současně sama sebe. Esence člověka je u Unamuna stejná jako Dasein u Heideggera. V Unamunově vrcholném literárním díle a výsostně filozofické próze *Svatý Manuel Dobrotivý, mučedník* (San Manuel Bueno, mártir, 1930; č. 1999) protagonista-kněz i přes mučivé pochybnosti o víře ve vzkříšení, analogické s utrpením Kristových pochybností v okamžiku jeho zvolání na kříži: „Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“, je podle E. Subirats autorovou stylizací věčné duše, substančního principu křišťálově čisté, mystické, vznešené identity v její abstraktní pozitivnosti, jež se obhajuje jako čistý ideál.³⁴ Manuel věří ne rozumem, ale svým životem, který se stává službou vesničanům na jejich cestě k transcendenci, i když jeho duše je „smutná“ až k smrti. V závěru autor slovy vesničanky Ángely uzavírá jeho životní pouť slovy: „Nevěřil, že v to vlastně věří, a ve skutečnosti v to zoufale věřil.“³⁵ „Chvějící se víra“ dokáže zachránit duši, neboť to, co se nechvěje, není pevné. Slova Markova evangelia „Věřím, pomoz mé nedověře“ (Marek 9, 24) se stávají emblémem Unamunova pojetí cesty ke spáse. Unamunovým symbolem touhy po nesmrtelnosti je don Quijote, na něhož se v esejí *Život Dona Quijota a Sancho* (Vida de don Quijote y Sancho, 1905) obrací ve smyslu, že touha po věčném životě mu umožnila stát se nesmrtelným. V Quijotovi, této inkarnaci španělské duše, spatřuje literární převtělení Ježíše Krista do podoby španělského Krista. Koncepce „quijotizovaného“ člověka se mu pak jeví jako východisko z duchovní krize Evropy začátku 20. století, z tragikomedie její subjektivě-objektivě rozštěpenosti. Sám pak touží zůstat ve slávě věčné Španělem. Miluje Boha a Španělsko, protože ho „bolí“.

Při pátrání po osobitosti a specifčnosti Unamunova filozoficko-náboženského odkazu dospíváme k závěru, že Unamunovou nejoriginálnější myš-

31 Z. Kouřím, *Monografie o Unamunovi...*, s. 189.

32 A. F. Baker, *The God...*, s. 831.

33 V. Černý, *Tvorba a osobnost II...*, s. 506.

34 E. Subirats, *Španielske kvarteto...*, s. 133.

35 Miguel de Unamuno, *Svatý Manuel Dobrotivý, mučedník*, přel. Martina Slavinská, Brno: L. Marek, 1999, s. 47.

lenkou je právě nesmrtelná existence konkrétního člověka. Nesmrtelnost se stává autorovým životním imperativem. Jeho myšlení však není substanciální. Jde mu o zachování podstaty, esence. K nesmrtelnosti odkazuje jako k existenciální kategorii. Netouží po věčnosti v podobě panteistického splynutí s Přírodou, Věčným duchem apod. Touží po vlastní nesmrtelnosti.³⁶ V. Černý jej nazval paladinem osobní nesmrtelnosti. Unamunova filozofická koncepce osobní nesmrtelnosti vychází z předpokladu, že lidská přirozenost sama o sobě již obsahuje vrozenou predispozici k touze po nesmrtelnosti.³⁷ Člověk se podle Unamuna může stát tvůrcem své nesmrtelnosti, musí se však tomuto cíli odevzdat celý – autenticitou vlastní existence tváří tvář přítomnosti smrti, ukřižováním svého rozumu a v duchu T. Kempenského „následování Krista“ nesením kříže svého života s pohledem upřeným na Boha.³⁸ Vědomé vykročení směrem k transcendenci a naplňování předurčenosti ke spáse své individuality je bytostnou volbou vědomého utváření sebe sama procesem vlastní individualizace: „Ne být vším navždy, ale být sám sebou a všemi ostatními, být lidstvem, být vesmírem.“³⁹ Dokáže-li se člověk zindividualizovat k nesmrtelnosti a stát se individuálním opravdovým obrazem božím, nemůže se již rozplynout v kosmické duši. Jen tak může lidská duše podle Unamuna žít a radovat se věčně v Bohu, aniž by ztratila svou individualitu, své osobní já.⁴⁰ Pro Unamuna zůstává směřování k Bohu věčně neukojenou touhou. Tato spásná trýzeň se stává jeho základním životním principem. Zdá se, že Unamuno má více „individuality než personality“ a že příliš lpí na vlastní bytosti. Přesto jeho směřování není egoistické, má univerzální platnost trvalého a celostního úsilí o dosažení transcendence. Jako by touha po nesmrtelnosti a zachování osobní identity Unamuna oslepily a v nastalé tmě zoufalství s jedinou vidinou, vidinou smrti, pak jeho srdce vyhrálo své velké vítězství nad rozumem. V úvodu zmiňovaná báseň Eucharistie nám poskytla model základní existenční situace. Nad vlažností a povrchností neosobního vztahu k mlčícímu Bohu dominuje Unamunova touha po božím „Ty“, chvějící se v úzkostné touze zůstat solí země, která neztrácí svou chuť.

36 Václav Černý, *Studie o španělské literatuře*, Praha: Cherm, 2008, s. 304.

37 M. de Unamuno, *Tragický pocit života...*, s. 43.

38 *Tamtéž*, s. 200.

39 *Tamtéž*, s. 203.

40 *Tamtéž*, s. 166.

REDEMPTIVE TORMENT : MIGUEL DE UNAMUNO AND IMMORTALITY

The study deals with the conception of personal immortality in Miguel de Unamuno's works. The starting point of his reflections is a particular person of "flesh and blood" and his authentic existence. Unamuno's "hunger of immortality" is inspired by man's confrontation with the phenomenon of death. For Unamuno existential phenomena of suffering and anxiety seem to be the keyword to the authentic existence and God then becomes a guarantor of individual immortality. The study concentrates on Unamuno's conception of God in the spirit of pantheism and Spanish Krausism. It observes Unamuno's philosophical sources of information when discussing the question of immortality from Pythagoras to Platon while opposing the views of impersonal immortality (e.g. B. Spinoza). His theological argumentation is based mainly on S. Kierkegaard, St. Paul and Spanish mystics. His philosophical ideas are extracted especially from his works *The Tragic Sense of Life*, *The Agony of Christianity* and *The Intimate Diary*. His novella *Saint Emmanuel The Good, Martyr* serves as a fictional illustration of his ideas. The study concludes with the evaluation of Unamuno as an author writing "philosophizing literature" and as a predecessor of existentialist literature, who was orientated towards Christian personalism.

Keywords: personal immortality; authentic existence; hunger of immortality; christian personalism

Katedra pedagogiky
Teologická fakulta
Jihočeská univerzita
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
Czech Republic

HELENA ZBUDILOVÁ